

Marečková, Marie

K aktivitě tzv. balkánských obchodníků v první polovině 18. století v karpatské oblasti

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1987, vol. 36, iss. C34, pp. [109]-117

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102154>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARIE MAREČKOVÁ

K AKTIVITĚ TZV. BALKÁNSKÝCH OBCHODNÍKŮ V PRVÉ POLOVINĚ 18. STOLETÍ V KARPATSKÉ OBLASTI

Jak prokázaly badatelské úspěchy zejména bulharské historiografie z poslední doby, v 17. a 18. století v ekonomickém vývoji Balkánu nastoupily výrazné změny. Rozvoj zbožní výroby v řemesle i v zemědělství, rozšíření specializovaných textilních řemeslných odvětví a orientace zemědělské výroby na průmyslové suroviny a plodiny, tedy již nejen tradiční výroba kůže, vlny a příze, ale i pěstování tabáku, rýže, bavlny a hedvábí, což bylo provázeno důsledným prosazováním peněžní feudální renty. Současně postupoval proces intenzivního využívání zemědělské půdy, prosazoval se nový typ feudálního vlastnictví — číftlik a prohlubovala a zosťvovala se majetková a sociální diferenciace.¹ Zapojení oblasti do širších tržních dodavatelských i odběratelských vztahů mělo na domácí výrobu a obchod nejen stabilizující, ale i podněcující vliv a příznivě je orientovalo.

Dálkový obchod spojoval Balkán s evropským námořním obchodem a levantskými trhy (Cařihrad, Dubrovnik, Benátky), které však organizačně i kapitálově ovládli dubrovničtí, benátští a židovští obchodníci. Od počátku 17. století však postupně nabýval na významu pozemní obchod ve směru Dunaj — Sedmihradsko — střední Evropa, který se v 18. století stal nejdůležitější a rozhodující orientací dálkového obchodu Balkánu. Ve středoevropských obchodních centrech zejména od konce 17. století se množily skupiny balkánských obchodníků, mezi nimiž byli nejen Řekové, Arméni a židé, ale i Bulhaři a Srbové. Tito obchodníci ve své vlastní režii postupně soustředili a realizovali většinu objemu balkánského exportu i importu.

Proměny zasáhly i zbožní strukturu. Na levantské trhy byly tradičně exportovány kůže a vlna. Odtud byly importovány textilie, jejichž dovoz se během 17. století omezoval. Objem exportu však vzrůstal zejména od druhé poloviny 17. století, kdy byl sortiment rozšířen o tabák, bavlnu, hedvábí, přízi a i o tkaniny, jako hrubé vlněné sukno aba a hrubé plátno.²

¹ Todorov, N.: *Balkanskijat grad XV—XIX vek*, Sofia 1972, 185.

² Panova, S.: *Bolgarskite torgovci prez XVII vek*, Sofia 1980, 170.

Kolem poloviny 16. století se na Slovensku vytvořila poměrně stabilní síť aglomerací městského typu, již tvořilo 162 lokalit, z toho 52 měst a 110 městeček.³ Jejich stabilita se opírala o středověká privilegia měst jako výrobních a tržních středisek.

Ekonomická i politická ofenziva feudálů v účasti na mechanismu trhu vedla k vytvoření pravidelné sítě poddanských měst a městeček uvnitř dominií. Ekonomická iniciativa se tak přesouvala na velkostatek s nepříznivými důsledky pro hospodářství královských měst, která ztrácela svůj podíl i v politickém stavovském systému. Převažovalo maloměsto a cechovní řemeslo, které vytvářelo specifické sociální a kulturní poměry.

V posledních letech se v československé historiografii upouští od striktního dělení měst na královská a poddanská a preferují se zejména hlediska dynamiky jejich hospodářského a sociálního vývoje v rámci stavovského systému, který odpovídal vládnoucím robotně nevolnickým poměrům.

Města se tedy včleňovala do systému dominikálního trhu, což vedlo k jejich připoutávání k místnímu trhu, který stále výrazněji limitoval jejich ekonomické možnosti. Preferencí dominikálního trhu se královská města dostávala do izolace, proti níž se pokoušela najít ochranu lpěním na svých tradičních privilegiích, uplatňovaných však především v rámci místního trhu. Krize v poslední třetině 17. století zvýraznila uvedený trend, když ekonomika měst byla postížena následky vojenskými akcemi, pustošení a výdajů za stavovské povstání. Královská města jako článek stavovského systému byla navíc postížena vysokými dluhy, pokutami a mimořádnými výdaji a daněmi. Tato situace zejména v šedesátých a sedmdesátých letech 17. století svazovala jejich někdejší ekonomickou autonomii a umožňovala posílení zeměpanského vlivu na jejich správu. Nejvíce byla postížena města východního Slovenska, kde byla střediska stavovských povstání, a to zvláště Bardějov.

Avšak ekonomicko-sociální skladba, podmínky dělby práce a intenzita obchodu jako pozůstatky dřívějších trendů, pokud měly koncem 17. století ještě schopnost regenerace, ponechávaly určitý prostor pro svobodnou sféru ve výrobě i směně, která sílila hlavně v období konjunktury od devadesátých let 17. století. Činitelem dynamizujícím sociální skladbu těchto měst byl především obchod a jeho liberální zásady, porušující středověká kritéria privilegovanosti, neboť zejména prosperita obchodu spolu s oživením ekonomiky města se projevila prohloubením majetkové diferenciacie obyvatel, oslabením středních vrstev a vzrůstem podílu městské chudiny.

Svobodná královská města, k nimž na Slovensku patřilo 24 lokalit, udržovala významné postavení ve specializované řemeslné výrobě a hlavně v obchodě, kde jim poddanská města nemohla konkurovat. Platí to zejména o východoslovenských městech Košice, Prešov a Levoča, Bardějov již od poloviny 16. století za těmito městy zaostával, a to nejen z hlediska velikosti (tj. počtu obyvatel a domů). Odrazilo se to zejména v sociální struktuře města a v rozsahu a orientaci řemeslné výroby. Ekonomická struktura Bardějova a připoutávání k místnímu trhu limitovaly hospodářské a sociální postavení řemeslníků stále výrazněji. Ačkoliv bylo evidentní, že vývoj řemeslné výroby brzdilo

³ Spiesz, A.: *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680–1780*, Košice 1983, 12.

cechovní zřízení, do něhož byla královská města vtačováno svou izolací v ekonomickém systému země, lpění na cechovních zásadách sílilo ve městě zejména v období ekonomické stagnace a krize, neboť cechovní systém byl tradiční prověřenou a fungující strukturou, prakticky aplikovanou na dimenze tržních okruhů určitého města, v jejichž zásahu zajišťoval přímou regulaci výroby i odbytu alespoň teoreticky stejné existenční možnosti všem svým členům.

Balkán spojovaly s východoslovenskými městy trvalé a stále těsnější obchodní kontakty, v nichž východoslovenská města plnila funkci prostředníka dodávek západoevropských a středoevropských průmyslových výrobků, především textilních a kovodělných, na balkánské trhy. Vedle dražích druhů západoevropských textilií během 17. století postupně v dodávkách převažovala středně drahá a levnější sukna především ze Slezska a Moravy, obytné náčázelo i plátno a kovové výrobky ze Slezska, Polska a východního Slovenska.

Tento vývoj je patrný i sledováním slovenského (uherského) podílu dálkového obchodu dvou velkých středoevropských tržních center — Krakova a Vratislavi.⁴ Vzestup významu krakovského trhu nejen pro Slovensko a Uhry, ale i pro Vratislav pokračoval v prvních třech desetiletích 17. století. Ze skladby zboží sortimentu je patrné, že převažovalo zboží každodenní spotřeby, kovy (měď, olovo), kovové výrobky (kopy rakouského původu), levnější slezské a moravské textilie, uherské víno a koření. Intenzivní obchodní spojení s krakovským trhem podle četnosti kontaktů i hodnoty deklarovaného zboží udržovala Levoča, Banská Bystrica, Prešov, Košice, Žilina, Kežmarok a oblast Liptova. Obchodníci z Kluže, Šarišského Potoka a Velkého Varadína exportovali značné náklady zboží organizované v kolonách zvláště v období krakovských jarmarků.

Krakovští velkoobchodníci měli monopolní postavení v exportu slezských suken na uherské (slovenské) trhy, takže např. roku 1631 zajistili 86,7 % tohoto exportu,⁵ a to zejména v zimním období. Mohli ho úspěšně využít k nákupu a transportu uherského vína, k jehož významným dodavatelům patřili; např. roku 1631 zásobili Krakov 1 067 sudy uherského vína. V tomto směru však nemohli ohrozit čelní pozici obchodníků z Prešova, Bardějova, Kežmarku, Košic i dalších slovenských měst.

V exportu plátna a hedvábí z Krakova na slovenské, dolnouherské a sedmihradské trhy se krakovští velkoobchodníci téměř neuplatnili, přenechali zcela iniciativu obchodníkům z těchto tranzitních a spotřebních oblastí. Obchodníci východoslovenských měst akceptovali i trhy severokarpatských polských měst (zvláště Biecz, Nowy Sącz), a to jak pro nákup, tak zejména pro prodej zboží deklarovaného ve vlastní režii.

⁴ Wolański, M.: *Związki handlowe Śląska z Rzeczpospolitą w 17 wieku ze szczególnym uwzględnieniem Wrocławia*, Wrocław 1961; Wolański, M.: *Schlesiens Stellung im Osthandel vom 15. bis 17. Jahrhundert*, in: *Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450—1650*, Köln—Wien 1971, 120—138; Wendt, H.: *Schlesien und der Orient*, Breslau 1916; Malecki, J.: *Die Wandlungen im Krakauer und polnischen Handel zur Zeit der Türkenkriege des 16. und 17. Jahrhunderts*, in: *Die Wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege*, Graz 1971, 145—151.

⁵ Marečková, M.: *K problematice prešovského dálkového obchodu s textilními výrobky v prvních třech desetiletích 17. století*, Sborník prací pedagogické fakulty UJEP v Brně, řada společenských věd č. 6, 1974, 74.

Trvalé a intenzivní obchodní kontakty Krakova se Slovenskem, Uhrami a Sedmihradskem tvořily zhruba třetinu prameny doložené obchodní bilance na krakovském trhu. Pokud měly dodavatelé i odběratelské zázemí ve vřatislavských trzích, byly tedy rozhodujícím předpokladem prosperity krakovského trhu v prvních třech desetiletích 17. století. Od třicátých let 17. století Krakov ztrácel postavení prostředníka obchodu Slezska s východní a jihovýchodní Evropou, na němž měli značný podíl obchodníci východoslovenských měst.

Abyste uspokojili poptávku a obhájili své postavení na balkánských trzích, obrátili východoslovenští obchodníci tehdy svou aktivitu bezprostředně na vídeňské a rakouské trhy, později přímo na trhy vřatislavské.⁶ Tak vlastně převzali do jisté míry část zprostředkující role Krakova v zásobování dolnohurských a sedmihradských trhů a tedy i Balkánu.

Ve druhé polovině 17. století bylo na krakovský trh ze Slovenska dodáváno vlastně jen víno a příležitostně i kovové výrobky, avšak bez účasti krakovských obchodníků.

I v obchodě vínem se prosadila výrazná změna. Zatímco tradičně převažoval na krakovském trhu import vína z Tokaje, který zajišťovala východoslovenská města v čele s Prešovem, od sedmdesátých let 17. století se prosadil vzestup importu uherského vína z oblasti Pezinku a Šoproně. Organizačně ho ovládli měšťané Pezinku a okolí.⁷

Právě v sedmdesátých letech 17. století se projevil výrazný zlom v zahraničním obchodě realizovaném Prešovany. Prešov byl tehdy bezprostředně postižen politickými a vojenskými důsledky stavovských povstání, které vrcholily roku 1687 likvidací nejvýznamnějších prešovských velkoobchodníků.

Poznatky o poklesu dodávek uherského vína Prešovany přímo na krakovský trh v sedmdesátých letech 17. století nepochybně nelze zobecňovat. Jednak odrážely omezenou funkci krakovského trhu pro východoslovenská města při dodávkách zboží každodenní spotřeby a změny jejich obchodních kontaktů přímo směrem na Vídeň a Vřatislav, jednak hlavními odběrateli uherského vína exportovaného Prešovany byli polští obchodníci ze severokarpatských měst nebo přímo konzumenti z řad polské šlechty a duchovenstva.

Role Prešovánů jako předních dodavatelů uherského vína do Polska byla nesporně jedním z předpokladů prosperity dálkového obchodu Prešova a poměrné stability jeho ekonomiky. Zisky z výnosného obchodu vínem tvořily totiž základ prešovského obchodního kapitálu, který mohl krýt velké dodávky zboží masové spotřeby a zčásti financovat podnikání obchodníků z jižních a jihovýchodních oblastí Evropy. Prešované přitom využívali úvěru svých rakouských, jihoněmeckých, italských, slezských, moravských a českých dodavatelů.

⁶ Hejl, F.: *Die Städte der Karpaten-Donau-Region und ihre Stellung in der Struktur der ostmitteleuropäischen Handelsbeziehungen im 14.—17. Jahrhundert*, in: *Rapports, Co-rapports, Communications Tchecoslovaques pour le IV Congrès de l'Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen*, Prague 1979, 125.

⁷ Marečková, M. — Hejl, F. — Fišer, R.: *Die ostslowakischen Städte in der Struktur der mitteleuropäischen Handelsverbindungen im 17. Jahrhundert*, in: *Problems of Continuity and Discontinuity in History*, Prague 1980, 119.

Značná finanční hotovost, kterou Prešovane získávali dálkovým obchodem ve vlastní režii, byla investována do úvěrových operací a obchodů se státem; např. se jednalo o půjčky hotových peněz spišské komoře na výplatu žoldu.⁸

Aplikací feudálních vrchnostenských práv mohla města Prešov, Košice a Bardějov, která vlastnila četné poddanské vesnice v okolí, bezplatně dopravit víno ze svých vinic v Tokaji, zajistit jeho odběr v poddanských obcích a výhodně využít formanských služeb poddaných pro export vína na polské trhy, takže mohla úspěšně konkurovat polské a i uherské šlechtě. I na druhé straně byla pramenem takto získaného obchodního kapitálu východoslovenských měšťanských podnikatelů feudální renta polské šlechty, hlavního odběratele nejkvalitnějšího uherského vína, jehož poptávka nebyla vlastně nikdy uspokojena.

Podle analýzy souvislé řady pramenů k dálkovému obchodu v režii Prešovane z let 1570—1629⁹ v exportu převažovaly zemědělské výrobky, suroviny a zejména víno. Rozsah importu postupně vzrůstal až ke druhému desetiletí 17. století. Koncem dvacátých let 17. století se projevil určitý pokles. Prešovane importovali zboží každodenní spotřeby, zvláště textilie (levnější druhy sukna, plátno, klobouky, roušky) a zásobovali jím nejen východoslovenské, ale zvláště dolnouherské a sedmihradské trhy. Prešov prodával textilie i armádě. Např. v padesátých letech 17. století dodal spišské komoře sukno na úvěr.¹⁰

Široký sortiment kramářského zboží nakupovali Prešovane převážně v Rakousích. Na vídeňských jarmarcích pravidelně realizovali úvěrové obchody se zástupci norimberských, italských a rakouských firem. Zatímco v letech 1570—1598 převažovala sukna dražší a jakostnější, projevoval se v prvních třech desetiletích 17. století rostoucí import levnějších druhů slezských a moravských suken. Prešovane si je obstarávali na úvěr přímo v centrech soukenné výroby na Moravě a ve Slezsku. Textilie od českých a moravských obchodníků přebírali i v Bratislavě. Po roce 1618 ovládly klužský trh klobouky prešovské výroby.¹¹ Prešovane se prosadili na jižních a východních trzích i dodávkami polského plátna, které zde vytlačilo plátno slezské.¹² Také polské plátno nakupovali Prešovane bezprostředně v severokarpatských výrobních centrech a ne na krakovském trhu. Od dvacátých let 17. století se projevila stagnace a útlum obchodních vazeb s polskými trhy (s výjimkou plátna a vína) a dominovaly kontakty s Vídní a Vratislaví.

Města Prešov, Levoča a Košice byla nejen výrobními a obchodními východoslovenskými centry, ale i významnými středisky střeoevropského obchodu. Zaměřila se na zásobování jižních a východních oblastí Evropy střeoevropským a západoevropským zbožím každodenní spotřeby, zvláště textiliemi.

Role organizátora těchto vazeb od druhého desetiletí 17. století plnil Prešov. Jeho jarmarky představovaly platformu úvěrových obchodů, v nichž obchodní-

⁸ Kazimír, Š.: *Základné rysy obchodu Prešova v 16. a 17. storočí*, Nové obzory, 19, 1977, 180.

⁹ Státní okresní archiv Prešov, fond Archiv města Prešova, rkp. č. 5373—7015, r. 1570 až 1598; Missiles r. 1601—1629, nesignováno, třicátkové rejstříky.

¹⁰ Kazimír, Š.: *Základné rysy obchodu Prešova*, 188.

¹¹ Kavka, F.: *Český a slovenský obchod s textilními výrobky v rumunských zemích (do poloviny 17. století)*, Sborník historický, 5, 1957, 149, 159 n.

¹² Kavka, F.: *Český a slovenský obchod*, 155.

ci východoslovenských měst, především Prešova, Košic a Levoče, vystupovali jako věřitelé balkánských obchodních partnerů. Tento karpatsko-balkánský obchod měl charakter soustavných dvoustranných vazeb a závislostí.¹³

Dokladem toho je i aktivita pravoslavných obchodníků z Balkánu po požarevacké mírové smlouvě z července roku 1718. Rakouská vláda prohlásila Terst a Rjeku svobodnými přístavy a uzavřela s Tureckem 27. 7. 1718 obchodní úmluvu, která umožňovala obchodníkům obou zemí volný obchod (s výjimkou zahraničního zboží) při zaplacení pohraničního cla 3 %, od roku 1740 pak 5 %.¹⁴ S touto úmluvou Rakousy spojovaly plán ekonomického ovládnutí Balkánu a dalších území tureckého impéria, kam byl především orientován zahraniční obchod monarchie. Za tím účelem roku 1719 byla založena Orientální společnost a roku 1718 Východoindická obchodní kompanie v Ostende, jejíž činnost byla roku 1726 zastavena a roku 1730 byla kompanie zrušena.

Avšak očekávaný obchodní úspěch na balkánských trzích se neprosadil, naopak iniciativu v tomto směru projevíli křesťanští pravoslavní obchodníci z řad řecko-valašských a makedonsko-slovanských obyvatel Balkánu, kteří zcela ovládli obchod především v jižních Uhrách, kde se spojovali v kolonie. Kapitál, který obchodem získali, však exportovali do Turecka ve formě zlata a peněz, což bylo tehdy neúnosné pro merkantilistickou ekonomickou politiku rakouského státu,¹⁵ jež měla být východiskem z hospodářské tísně.

Úspěšná expanze balkánských obchodníků se však neomezovala jen na území Uher osvozené od Turků. Tito obchodníci pronikali také do východoslovenských měst a konkurovali místním dálkovým kupcům. Zvláště intenzivně se soustřeďovali v Prešově. Již roku 1689 byl členem širší městské rady Demetrius Teodor, roku 1691 Nikolaj Roczy, roku 1692 Georgij Sava, Sergej Angelus a Jan Pamus, roku 1693 Lukáš Zoltán, roku 1698 Štěpán Miháli a roku 1699 Michal Kozman. Někteří z nich pocházeli ze Sedmihradska (ze Szátmaru).¹⁶

Další příliv balkánských obchodníků do Prešova začal hned v roce 1718. V pramenech byli nazýváni Řeky nebo Makedonci. Pocházeli ponejvíce z Makedonie, která byla tehdy v geografickém smyslu chápána širěji. Nejčastěji přišli z města Moschopolis, ale byli též z Bulharska, Srbska a dalších území Balkánu.

Podle údajů soupisu balkánských obchodníků z roku 1754 bylo na Slovensku 77 samostatných obchodníků, 16 jejich společníků, 22 tovaryšů a 12 učedníků. Z nich 32 získalo ve slovenských městech měšťanské právo. V Prešově k nim patřilo 6 obchodníků. Štefan Roza a Michal Bulzo provozovali dálkový obchod vínem a zbožím z Vidně a Turecka. Každý zaměstnával dva pisáře a jednoho učedníka. Druzí dva prešovští měšťané balkánského původu se

¹³ Marečková, M.: *Společenská struktura Prešova v 17. století*, UJEP Brno 1984; *Úloha Prešova jako centra obchodu vínem v první polovině 17. století*, Sborník prací FF UJEP Brno, C 27, 1980, 89 n.; *Společenská struktura Bardějova v první polovině 17. století*, UJEP Brno 1978.

¹⁴ Eckhart, F.: *Kereskedelmünk köztettői a 18. században*, Századok, 1918, 357.

¹⁵ Stoianovich, T.: *The Conquering Balkan Orthodox Merchant*, Journal of Economic History, 1960, 267 n.

¹⁶ Státní okresní archiv Prešov, fond Archiv města Prešova, Liber neocivium, nesignováno.

specializovali na obchod sukmem. Patřil jim velký sklad v Egeru. V Lučenci a Nitře soupis uváděl přímo dva Bulhary. Obchodovali především rakouským zbožím.¹⁷

Bohatí balkánští dálkoví obchodníci se však neorientovali jen na obchod tu-reckým a rakouským zbožím. Pronikali též do Vídně, kde jich roku 1766 bylo 268, do Lipska, Vratislavi a do dalších tržních center. Na Balkán dodávali zboží především z Lipska a Vratislavi v hodnotě kolem 100 000 zlatých ročně.¹⁸

Stejně dodávali toto zboží obchodníci z území dnešního Bulharska, Jugoslávie, Rumunska a Maďarska též přímo prostřednictvím východoslovenských měst. Podle třicátkových rejstříků Prešova již roku 1718 zaplatili tzv. sedmihradští Řekové 240 uherských zlatých za zboží deklarované na vozech.¹⁹ Roku 1722 činil třicátek za jejich zboží dopravované na 31 vozu 148,80 zlatých.²⁰ Roku 1726 zaplatili za zboží vezené na 38,5 vozu 75,20 zlatých²¹, roku 1736 výměr řticátka za zboží deklarované na 37 vozech činil 88,80 zlatých.²²

Podrobné zápisy z let 1726 a 1736 umožnily konkrétnější analýzu. Roku 1726 byli dvakrát uvedeni Řekové z Tokaje s 2,5 vozu zboží. Arméni projeli ve třech případech s 21 vozem zboží. Roku 1736 dvakrát patřil Řekům z Tokaje náklad na 4 vozech, sedmihradští Arméni projeli jednou s 12 vozy zboží, 17 vozů zboží patřilo obchodní společnosti sedmihradských Řeků, Arménů a Sasů. Balkánští obchodníci projížděli Prešovem ve skupinách dvakrát do roka, vždy ve druhé polovině června a od 20. do 24. listopadu. Zboží nakupovali zřejmě na letních a podzimních jarmarcích v Lipsku a Vratislavi, neboť roku 1736 písař Imrich Svabi v úvodu a závěru třicátkových rejstříků přímo zapsal Řeky z Tokaje, dále sedmihradské Řeky, Armény a Sasy, kteří jeli se zbožím z Lipska a Vratislavi.²³

Balkánští obchodníci projížděli se zbožím z těchto trhů přes prešovskou celnici hned nato, co vstoupila v platnost obchodní úmluva z roku 1718. Postupně však tento obchod vykazoval určitý pokles a od poloviny dvacátých let 18. století se stabilizoval na 30—40 vozech zboží ročně. Zřejmě se projevovala sílicí obchodní aktivita balkánských obchodníků, kteří působili ve Vídni, Lipsku a Vratislavi a mohli bezprostředně zabezpečovat zásobování Balkánu. Tento faktor do jisté míry ovlivňoval patrně snížení objemu importu v režii obchodníků z Prešova, který se v letech 1722, 1726 a 1736 snížil na polovinu v porovnání s rokem 1718.

Prostřednictvím prešovského trhu však balkánští obchodníci získávali též východoslovenské, slezské a polské plátno. O tom svědčí i skutečnost, že import plátna obchodníky ze slezského města Biásko-Biáa do Prešova v letech 1726 a 1736 se zdvojnásobil v porovnání se situací v letech 1718 a 1722, zatímco import plátna do Prešova obchodníky ze severokarpatských polských měst

¹⁷ Špiesz, A.: *Balkánští obchodníci na Slovensku v 18. storočí*, Historické štúdie, 14, 1969, 85 n.

¹⁸ Špiesz, A.: *Balkánští obchodníci na Slovensku*, 79.

¹⁹ Státní okresní archiv Prešov, fond Archiv města Prešova, D-2, r. 1718, f. 15, třicátkový rejstřík.

²⁰ Tamtéž, D-2, r. 1722, f. 10, třicátkový rejstřík.

²¹ Tamtéž, D-2, r. 1726, f. 12, třicátkový rejstřík.

²² Tamtéž, D-2, r. 1736, f. 5, třicátkový rejstřík.

²³ Tamtéž, D-2, r. 1736, f. 5, třicátkový rejstřík.

zachovával stále úroveň čtvrtiny a později osminy množství plátna z Bialska-Bialé. Soustavně se však na obchodě slezským a polským plátnem podíleli přešovští obchodníci, i když jejich postavení monopolního dodavatele konkurovali obchodníci ze slezských a polských výrobních center, s nimiž zřejmě navazovali přímé kontakty též balkánští obchodníci.

Po skončení válek o rakouské dědictví v únoru 1763 Rakousy přestaly mít zájem na neutralitě s Tureckem. Snažily se energicky ovlivnit existující situaci v dálkovém obchodě s Balkánem. Turkům zakázaly obchodovat v Rakousích, a to formou ultimáta z 27. 8. 1774. Balkánští obchodníci měli do konce roku přísahat věrnost císařovně a trvale přesídlit s rodinami do Rakous, jinak by jejich majetek v Rakousích propadl konfiskaci. V obchodních stycích s Tureckem nesměli pokračovat, obchodníci z Turecka nemohli obchodovat v Rakousích. Balkánští obchodníci, kteří takto získali rakouské občanství, postupně splynuli s místním obyvatelstvem. Zamezení přílivu balkánských obchodníků a přímých vazeb s Tureckem znamenalo konec jejich aktivity v tomto obchodu.

Toto opatření však nezajistilo východoslovenským městům v čele s Prešovem možnost znovu získat ztracené pozice na balkánských trzích. Iniciativa a úspěšná konkurence balkánských obchodníků v letech 1718—1774 byla zřejmě jedním z momentů ekonomické stagnace a deprese východoslovenských měst. Postupně se dostala na okraj mezinárodního dálkového obchodu, neboť ztratila funkci organizátora obchodu s Balkánem v karpatské oblasti a v letech vzestupu kapitalistické ekonomiky neprojevila iniciativu k rozvoji vlastní produkce ani v tradiční domácké výrobě plátna.

Nesporně to nebyly rozhodující faktory, neboť ty spočívaly v tradičním feudálním sociálně ekonomickém systému země, jehož důsledkem nakonec byla i úspěšná půlstoletá konkurence balkánských obchodníků v zásobování balkánských trhů. Ve východoslovenské městské oblasti však oslabil impulsy dynamicky působící na sociálně ekonomickou strukturu, které přinášel především obchod a jeho liberální principy.

К ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТАК НАЗЫВАЕМЫХ БАЛКАНСКИХ ТОРГОВЦЕВ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ 18 ВЕКА НА КАРПАТСКОЙ ТЕРРИТОРИИ

Прочные и с течением времени всё более тесные торговые отношения связывали Балканы и восточнословацкие города, которые выполняли функцию посредника в поставках западноевропейских и средневропейских примышленных изделий, прежде всего металлических и текстильных, на балканские рынки. Роль организатора этих связей принадлежала с второго десятилетия 17 века городу Прешов. Его ярмарки представляли собой платформу кредитной торговли, в которой торговцы восточнословацких городов, прежде всего Прешова, Кошиц и Левоче, выступали как кредиторы балканских торговых партнёров. Эти восточнословацкие торговцы покупали товары в кредит в средневропейских торговых и производящих центрах — в Силезии, Моравии, Австрии а Польше. Необходимый торговый капитал они приобретали доходящим экспортом вина польскому дворянству. Эта карпатско-балканская торговля приобретала характер постоянных и двухсторонних связей и зависимости.

Свидетельством этого является также активность православных торговцев из Балкан после пожаревацкого мирного договора в 1718 году. С этим договором Австрия

связывала план экономического овладения Балканами и другими территориями турецкой империи. Но инициативу в этом направлении взяли в свои руки христианские православные торговцы из рядов греческо-валашских и македонско-славянских жителей Балкан. Капитал, приобретенный ими, они однако экспортировали в Турцию в форме золота и денег. Это было тогда неблагоприятно для меркантилистической экономической политики австрийской империи.

После окончания войны за австрийское наследство в 1763 году Австрия перестала быть заинтересована в нейтралитете с Турцией. Она энергично вмешалась в создавшуюся обстановку и запретила торговцам из Турции торговать в Австрии.

Это мероприятие, однако, не предоставило возможность восточнословацким городам во главе с Прешовом снова приобрести утраченные позиции на балканских рынках. Инициатива и успешная конкуренция балканских торговцев в 1718—1774 годах была следовательно одним из моментов экономического застоя восточнословацких городов. Они постепенно пали на окраину международной оптовой торговли, так как теряли функцию организатора торговли с Балканами на карпатской территории и во время последующего наступления капиталистической экономики не проявили инициативы к развитию собственной продукции даже в традиционном кустарном производстве полотна.

